

HRVATSKI JEZIK – VAŽNE ČINJENICE

glumca, smanjio ulogu kora, pojačao značenje dijaloga. Tragedija *Okovani Prometej* utemeljena je na grčkome mitu o sukobu boga Zeusa i Prometeja koji je darovao ljudima vatru. Hefestu, Snazi i Sili zapovjedio je Zeus da prikuju Prometeja na jednu stijenu na Kavkazu gdje je orao tisuću godina klucao njegovu jetru.

SOFOKLO (496.-406.), grčki pisac tragedija rodom iz Atene, suvremenik Perikla. Napisao je 123 dramska djela, a do danas je sačuvano u cjelini samo 7 tragedija (*Ajant, Elektra, Kralj Edip, Antigona, Trahinjanke, Filoktet, Edip na Kolonu*). Sofoklo pojačava dramsku radnju ulogu dijaloga, uvodi trećega glumca, smanjuje zbarske dionice i povećava broj članova kora na 15. U tragediji *Kralj Edip* doznaje se priča o junaku Edipu (= "onaj koji ima natečena stopala") koji je napustio Korint i svoje roditelje bojeći se proročanstva da će ubiti oca i oženiti vlastitu majku. U Tebi je obranio grad od Sfinge, pa su ga Tebanci u znak zahvalnosti izabrali za svoga kralja. Jokasta, udovica ubijenoga kralja Laja, postala je njegova žena. Želio je doznati tko je ubio kralja Laja, a tad ga je počela mučiti činjenica (susret s prorokom Tiresijom) da je kralj Laj ubijen na križanju cesta gdje je ubio nekoga nepoznatoga starca. Tragedija *Antigona*, nazvana je prema imenu kćeri nesretnoga tebanskog kralja Edipa. Njegovi sinovi Eteoklo i Polinik poginuli su u sukobu oko naslijeđa u Tebi. Kreont, novoizabrani kralj, a Edipov zet, nije dopustio pokop poginuloga Polinika, pa je zaprijetio smrtnom kaznom svakoj osobi koja to pokuša. Unatoč očekivanoj strašnoj kazni Antigona je obavila obred posipanja pepelom tijela svoga brata. Vidio ju je Kreontov stražar, pa je u skladu s Kreontovom zapovijedi bila zatvorena u kraljevsku grobnicu. Antigonin zaručnik Hemon, Kreontov sin, otvorio je potajno grobnicu nastojeći spasiti Antigonu, ali ona je već izvršila samoubojstvo u strahu od gladi. Nakon toga Hemon se ubio.

EURIPID (oko 485.-406.), posljednji veliki grčki tragedičar, napisao je oko 90 tragedija, a do danas je sačuvano 17. Najpoznatije su: *Alkestida, Medeja, Hipolit, Elektra, Ifigenija u Tauridi, Ifigenija na Aulidi*. U tragediji *Elektra* uprizoruje se sudbina Elektrine obitelji. Elektra je Agamemnonova i Klitemnestrina kći. S bratom Orestom željela je osvetiti se očevim ubojicama: svojoj majci i njezinu drugom mužu Egistu. Klitemnestra i Egist ubili su Agamemnona nakon što se on vratio iz rata, bogat. Pokušavaju ubiti i Oresta, ali ne uspijevaju jer mu u bijegu pomaže sestra Elektra. Orest se vraća nakon sedam godina i želi osvetu, ali ga sestra nagovara da izvrši ono što je želio. Prije ubojstva Elektra i Klitemnestra, kći i majka, razgovaraju. U toj sceni i u drugim prizorima tragedije Euripid duboko zadire u ljudsko srce.

ARISTOFAN (445.-385.g.pr.Kr.) – najveći grčki komediograf, napisao je 40 komedija, a sačuvano ih je 11 od kojih su najpoznatije: *Oblaci, Ptice, Lizistrata, Žabe, Ose, Mir, Žene u narodnoj skupštini*. Oštro kritizira zbivanja u javnom i političkom životu.

MENANDAR (343.-291.g.pr.Kr.), predstavnik novoantičke komedije, od 105 komedija koje je napisao danas su poznati samo ulomci I prerade rimskih komediografa Plauta i Terencija, djela *Čovjekomrzac* i *Pamičari*.

HELENISTIČKO DOBA (323.pr.Kr.-524.)

Dijeli se na aleksandrijsko razdoblje (323.pr.Kr.-30.pr.Kr.) i rimsko razdoblje (30.pr.Kr. – 524.g)

Aleksandrijsko razdoblje

TEOKRIT (308.-240g.pt.Kr.) – pristaša malih književnih oblika i protivnik velikih epova, izvršio velik utjecaj na kasniji razvoj književnosti svojim pastirskim ili bukoljskim idilama.

RIMSKA KNJIŽEVNOST

ARHAJSKO RAZDOBLJE (240.-80.g.pr.Kr.)

PLAUT (oko 254.-184.)-najveći rimski komediograf. Napisao je 21 komediju, a među njima najpoznatije su: *Menaechmi (Blizanci), Hvalisavi vojnik i Škrtač*. Plaut je nastavljajući grčke novoantičke komedije. Utjecao je na niz velikih europskih komediografa između ostalih na Marina Držića (komedija *Skup*, pisana u prozi, za razliku od stihovane Plautove komedije *Škrtač*) i na Molièrea (komedija *Škrtač*). Radnja Plautove komedije *Škrtač* bazira se na priči o starcu Euklionu koji je u svojoj kući pronašao žaru s blagom i otad živi kao škrtač, u stalnom strahu da mu tko ne ukrade zlato, ili da ga ne bude prisiljen dati kćeri u miraz. Zato i pristaje udati je za postarijega susjeda, bogata Megadora, koji ne traži miraz. No Euklionovu je kćer već ranije zavolio Megadorov nećak Likonid i Megador mu je prepušta jer djevojka očekuje dijete. Između Likonida i Eukliona nastaje nesporazum kad Likonid dolazi zaprositi djevojku i izmoliti oprostaj za svoj postupak, a ne zna da je u međuvremenu netko ukrado starcu žaru sa zlatom.

ZLATNI VIJEK (80.-30.pr.Kr.) dijeli se na: Ciceronovo doba (80.-30.g.pr.Kr.) i Augustovo doba (30.-14.g.)

CICERONOVO DOBA

TIT LUKRECIJE KAR (98.-55.g.pr.Kr.) – rimski pjesnik, napisao filozofski spjev *O prirodi* u 6 pjevanja, u kojem slavi Epikurovu filozofiju, pisan heksametrom

GAJ VALERIJE KATUL (oko 84. – 54.), rodom iz Verone, najveći je rimski lirski pjesnik. Kao pripadnik grupe tzv. novih pjesnika ili neoterika koji su se ugledali u aleksandrijsku poeziju, i Katul je njegovao kult forme i napisao niz dužih pjesama u kojima obrađuje mitološke priče. Najbolje Katulove pjesme (*Lezbjiniu vrapcu; Živimo, Lezbijo; Jadni Katule; Žena moga srca kaže...; Mrzim i ljubim; Uvijek*

me Lezbija psuje...; Na bratovu grobu) tematiziraju prijateljstvo, gozbe i pijanke, politička izrugivanja, bratovu smrt i strasnu i trajnu ljubav prema prevrtljivoj i pokvarenoj Klodiji koju je u čast Sapfe opjevao pod imenom Lezbije. Nadahnut poezijom Alkeja i Sapfe.

AUGUSTOVO DOBA

VERGILJE (Publije Vergilije Maron; 70.-19.), najistaknutiji pjesnik rimske književnosti Augustova doba. Njegova ljubav prema prirodi i mimom seoskom životu, u kojima nalazi utočište pred životnom stvamošću i okrutnim političkim prilikama, najviše dolazi do izražaja u njegovim *Bukolikama* ili *Eklogama*, pastirskim pjesmama pisanim prema uzoru na Teokritove idile. Umjetnički su najdotjeranije Vergilijevo djelo *Georgike*, didaktični spjev o ratarstvu. Najveću slavu, i u antici i poslije, Vergilije je stekao djelom *Eneida*, junačkim epom u 12 knjiga. Od svih rimskih pjesnika Vergilije je ostavio najviše traga u europskoj književnosti. U epu *Eneida* prikazuje se kako se trojanski junak Eneja s ocem Anhisom i sinom Askanijem uspio spasiti iz zapaljene Troje te kako po naputku bogova kreće u potragu za novom domovinom. Nakon višegodišnjega lutanja, kad se njegovo brodovlje već približavalo Italiji, oluja ga je bacila na afričku obalu, u blizinu Kartage, gdje ga je kraljica Didona lijepo primila.

HORACIJE (65. – 8.pr.Kr), rimski pjesnik, njegov pjesnički opus bogat je i raznovrstan: sastoji se od zbirke satirički napisanih *Epoda* ili *Jamba*, 2 knjige *Satira*, 4 knjige lirskih *Pjesama (Carmina)*, nazvanih često i *Odama*, i svečane rodoljubne korske *Pjesme stoljetnice (Carmen saeculare)*. Napisao je i 2 knjige pjesničkih *Poslanica (Epistulae)*, od kojih je najistaknutija *Poslanica Pizonima*. Glavna je značajka Horacijeva poezije (pjesme *Deliju, Lidiji, Moja besmrtnost*) refleksivni karakter. U svakom djelu izlaže racionalne poglede na život i u duhu Epikurove filozofije propagira umjerene užitke i zadovoljstva. Znatno je obogatio izraz rimske lirike prenijevši u nju stihove i strofe velikih grčkih liričara (Alkeja, Sapfe, Anakreonta, Pindara, i sl.).

ALBIJE TIBUL (54.-19.pr.Kr), rimski liričar, pjesnik elegija posvećenih ljubavi prema Deliji i kasnije Nemezi, čežnji za mimim patrijarhalnim seoskim životom i mržnji prema ratu i ratovanju koje mu je oduzelo najljepše godine života. Pjesme, pisane u elegijskom distihu, odišu melankolijom i ističu se jednostavnošću izraza. Elegija *Deliji* napisana je na Krfu, gdje se Tibul teško razbolio prateći Mesala u ratnom pohodu na Istok. Mesal je bio rimski vojskovođa i političar, slavni govornik i prijatelj umjetnosti, zaštitnik niza pjesnika, pa i Tibula.

VIDIJE (43.-8.PR.Kr) najplodniji rimski pjesnik, napisao je tri knjige *Ljubavnih pjesama*, parodično-didaktički ep *Ljubavno umijeće*, zbirku ljubavnih pjesama mitoloških junakinja *Heroide*, a njegovo najznačajnije djelo su *Metamorfoze*, spjev od 15 pjevanja u heksametrima. U *Metamorfozama* obrađuje oko 250 mitoloških priča, djelo započinje opisom kaosa a završava pretvorbom Cezara u zvijezdu.

SREBRNI VIJEK(14.-117.)

PETRONIJE (?-66.) – rimski satiričar, poznat kao arbiter elegantiarum (stručnjak za pitanje otmjenog ukusa) na Neronovom dvoru. U fragmentama sačuvanom romanu *Satire* kroz lutanja raskalašenog Enkolpija prikazuje slike pokvarenog života svoje okoline. *Trimalhonova gozba* (rukopis otkriven u Trogiru u 18st.) predstavlja središnji dio romana, a u liku Trimalhona prikazuje ustvari samog Nerona.

MARCIJAL (40.–104.), najveći rimski pjesnik epigrama, rodom je iz Hispanije. Najveći je dio života proveo u Rimu, živio kao štitenik raznih bogataša. Njihovu je naklonost stjecao duhovitim i oštrim epigramima različita sadržaja u kojima se ogleda cijelo onodobno rimsko društvo (epigrama: *Liječnik – grobar; Siromašni pjesnik; Krivi izbor*). Napisao je na tisuće epigrama, a sačuvano ih je oko 1500.

STOLJEĆA PROPADANJA (117.-476.)

APULEJ (125.-180.) – latinski pisac, napisao više djela posvećenih govorništvo i filozofiji. *Metamorfoze* ili *Zlatni magarac* – fantastično-satirični roman u koji je Apulej upleo mnoge novele i bajke.

SV. AURELIJE AUGUSTIN (354.-430.)- najvažniji i najutjecajniji teolog Crkve, utjecao na filozofiju, dogmatiku, moral, crkvenu politiku. *Isповјести* – duhovna biografija i *Država Božja*

SREDNJOVIJEKOVNA KNJIŽEVNOST

BEOWULF- staroengleski junački ep iz 8. stoljeća. Obrađuje staru anglosaksonsku legendu o gotskom junaku Beowulfu, s povijesnom pozadinom iz 6. st., iz vremena prije invazije anglosaksonskih plemena na britanske otoke. Radnja spjeva smještena je u Dansku i južnu Škotsku, a prikazuje okrutan i jednostavan život germanskih plemena u ranome srednjem vijeku i veliča snagu, hrabrost i vjernost. Ep je djelo nepoznata ali školovana autora koji je na pogansku legendu stavio određene kršćanske elemente. Među junacima ističe se danski kralj Hrotgar i Grendel, čudovište koje živi u močvari. Sastoji se od 3000 aliteracijskih stihova u kojima se isti glasovi ili skupine glasova ponavljaju obično dvaput u prvome i jednom u drugome dijelu stiha.

PJESAN O ROLANDU (*Chanson de Roland*, 12. stoljeće) starofrancuski ep o Karlu Velikome. Ep je napisan u desetercima, vezanima asonancom u strofe nejednake duljine, a sastoji se od 4002 stiha.